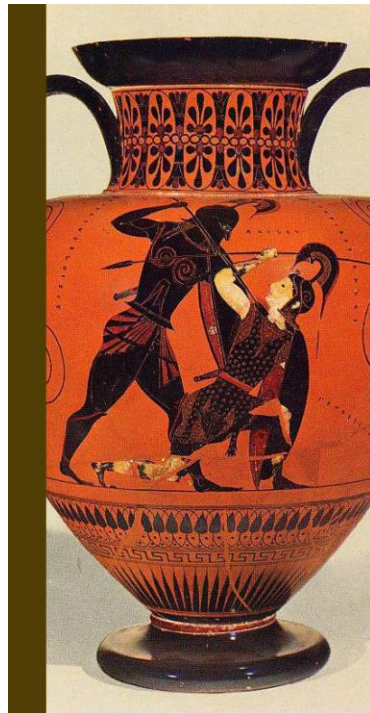

Bijlage bij het hoorcollege *De klassiekste klassiekers*

DE KLASSIEKSTE KLASSIEKERS

EEN HOORCOLLEGE OVER
GROTE TEKSTEN EN MYTHEN
UIT DE GRIEKSE OUDHEID

door Ineke Sluiter

Inhoudsopgave

[Ineke Sluiter](#)

College 1. Homerus' Ilias

[H1. Homerus en de canon: de 'gevaarlijke' inhoud van de Ilias](#)

[H2. Wat is dit voor literatuur? Wat is dit voor wereld?](#)

[H3. De waarden van de Ilias: "kleo s" en herinnering](#)

College 2. Homerus' Odyssee

[H4. De concurrent van de Ilias – Odysseus op reis](#)

[H5. Terug op Ithaca, terug bij Penelope](#)

[H6. De wereld van de Odyssee: de beroemde scène tussen Odysseus en Nausicaä](#)

College 3. Aeschylus' Agamemnon

[H7. De Griekse tragedie. Mythologische achtergronden van de Oresteia](#)

[H8. Aeschylus' Agamemnon](#)

[H9. De 'tapijtsce'ne': waarom moet Agamemnon sterven?](#)

College 4. Sophocles' Koning Oedipus

[H10. Te veel en te weinig weten: Freud en de volksverhalen](#)

[H11 Sophocles' tragedie Koning Oedipus](#)

[H12. Een interpretatie van de Koning Oedipus](#)

[Vertalingen](#)

[Suggesties voor verdere lectuur](#)

[FAQ](#)

[Namen en data](#)

[Colofon](#)

Ineke Sluiter

Prof.dr. Ineke Sluiter is hoogleraar Griekse taal- en letterkunde aan de Universiteit Leiden. Zij schrijft over antieke literatuur en over antieke en moderne ideeën over taal, van grammatica tot vrijheid van meningsuiting. In 2010 won zij de prestigieuze Spinozaprijs.

Synopsis van het hoorcollege *De klassiekste klassiekers*

College 1. Homerus' Ilias

H1. Homerus en de canon: de 'gevaarlijke' inhoud van de Ilias

De plaats die Homerus al in de oudheid in de canon en het onderwijs innam. De kritiek daarop van Plato, die Homerus gevaarlijk vond. De inhoud van die gevaarlijke verhalen: de twist tussen Achilles en Agamemnon. Achilles' terugtrekking uit de oorlog. De vreselijke gevolgen daarvan. Achilles laat zijn vriend Patroclus in zijn wapenrusting vechten. De Trojaan Hector doodt Patroclus. Achilles' wraak: de dood van Hector en de mishandeling van zijn lichaam. De vader van Hector (Priamus) komt het lichaam terughalen. De ontmoeting van Achilles en Priamus: Achilles wordt weer mens.

H2. Wat is dit voor literatuur? Wat is dit voor wereld?

Mondeling overgeleverde dichtkunst. Formules. Homerische vergelijkingen. De rol van de goden. De Ilias als oorlogsboek. Verheerlijking van geweld. De vergelijking van homerische helden met de veteranen uit Vietnam. De motivatie van een Griekse held: de beste zijn. De beste der Grieken: Achilles.

H3. De waarden van de Ilias : "kleos" en herinnering

De homerische erecode. Shame-culture. "Kleos": roep, naam en faam, zoals verspreid in gezangen. Herinnering in de Ilias. Herinnering aan de Ilias.

College 2. Homerus' Odyssee

H4. De concurrent van de Ilias – Odysseus op reis

List tegenover kracht. Mêtis, listige intelligentie, als handelsmerk van Odysseus. De thema's zwerven en thuiskomst. Korte inhoud van de eerste helft van de *Odyssee*: zoon Telemachus gaat op zoek naar zijn vader. Odysseus mag na een verblijf van 8 jaar bij Calypso naar huis. Hij spoelt eerst nog aan bij de Phaeaken. Bij de Phaeaken vertelt hij al zijn avonturen van de afgelopen jaren, onder meer het verhaal van de Cycloop en de episode van Odysseus in de onderwereld.

H5. Terug op Ithaca, terug bij Penelope

Odysseus en Penelope: Penelope's droom; de boogwedstrijd; de herkenning. De zielen van de vrijers in de onderwereld.

H6. De wereld van de Odyssee: de beroemde scène tussen Odysseus en Nausicaä

De *Odyssee* als een verhaal over verhalen. De waarden van de wereld van Odysseus: xenia 'gastvriendschap'; de relatie tussen mannen en vrouwen. De literaire kant van de *Odyssee*: de episode van Odysseus en Nausicaä.

College 3. Aeschylus' Agamemnon

H7. De Griekse tragedie. Mythologische achtergronden van de *Oresteia*

Wat is een Griekse tragedie? Kenmerken van context, inhoud en vorm. Aeschylus en de *Oresteia*. Stichting van de rechtsstaat als een optimistische lezing. Mythologische achtergronden van het verhaal van de *Oresteia*.

H8. Aeschylus' *Agamemnon*

De inhoud van de *Agamemnon*. De keuze van Agamemnon in Aulis als een tragische 'double bind'. Het karakter van Clytaemnestra, de manipulatie van taal. De Cassandra-scène.

H9. De 'tapijtsène': waarom moet Agamemnon sterven?

Meervoudige functie van centrale scène van het toneelstuk. De scène waarin Agamemnon het huis binnengaat als debat en krachtmeting tussen Clytaemnestra en Agamemnon. Agamemnon herhaalt symbolisch zijn foute keus van bij Aulis, toen hij zijn dochter doodde. De 'tapijtsène' als beeld van het karakter van Agamemnon. De 'tapijtsène' als vooruitverwijzing naar de moord op Agamemnon. Waarom moet Agamemnon sterven? Overdeterminatie van de handeling: meerdere oorzaken simultaan geldig. De 'tapijtsène' als symbolisch toneel.

College 4. Sophocles' Koning Oedipus

H10. Te veel en te weinig weten: Freud en de volksverhalen

Het Oedipus-verhaal als volksverhaal. Oedipus en de Griekse mythologie. Oedipus en Freud.

H11. Sophocles' tragedie *Koning Oedipus*

Weergave van de inhoud van de *Koning Oedipus*.

H12. Een interpretatie van de *Koning Oedipus*

Is de *Koning Oedipus* een noodlotstragedie? Gaat de *Koning Oedipus* net als de *Agamemnon* over schuld en verantwoordelijkheid? Is er een probleem met het karakter van Oedipus? De *Koning Oedipus* als het verhaal van de ontluistering én de grootsheid van de zelfontdekking. De constante keus voor dóórgaan met zoeken. Het belang van 'ken uzelf'. Oedipus als een ambivalente figuur: koning én vervloekte. Het Oedipusmotief in een middeleeuws verhaal. Het beroemde koorlied 'O, gij mensengeslachten' (vers 1186 e.v.).

Vertalingen

Voor deze colleges is gebruik gemaakt van de volgende vertalingen:

Ilias

Homerus, *Ilias. De wrok van Achilles*. Ingeleid en vertaald in Nederlandse hexameters door H.J. de Roy van Zuydewijn. Amsterdam-Antwerpen: Arbeiderspers 19932.

Odyssee

Homerus, Odyssee. De terugkeer van Odysseus. Ingeleid en vertaald in Nederlandse hexameters door H.J. de Roy van Zuydewijn. Amsterdam-Antwerpen: Arbeiderspers 1992.

Agamemnon

Eén familie, acht tragedies. Aischylos, Sofokles, Euripides. De vertaling van Gerard Koolschijn. Amsterdam: Athenaeum - Polak & van Genneep 1999.

Koning Oedipus

Sophokles, Koning Oidipous. In de vertaling van Evert Straat. Den Haag: Bert Bakker 1962.

Suggesties voor verdere lectuur

Ilias en Odyssee

Jong, Irene J.F. de, *In betovering gevangen: aspecten van Homerus' vertelkunst.* Amsterdam: Athenaeum – Polak & van Genneep 1992. Een inleiding voor een algemeen publiek van de bekende Nederlandse Homerus-specialiste.

Finley, Moses I., *The World of Odysseus.* New York: Viking Press 1978. Een al wat oudere studie van een van de grootste oud-historici. Nog steeds een boeiend en meeslepend relaas.

Powell, Barry, *Homer.* [Blackwell introductions to the classical world]. Malden (MA): Blackwell 2004.

Griekse tragedie

Bushnell, Rebecca W. (ed.), *A Companion to Tragedy.* Malden (MA): Blackwell 2005. Een verzameling studies over verschillende aspecten van tragedie, niet alleen in Griekenland, maar ook in latere tijden en andere culturen.

Erp Taalman Kip, Marietje van, Bokkenzang. *Over Griekse tragedies.* Amsterdam: Athenaeum – Polak & van Genneep 1997. Een uitstekende inleiding op het genre van de Griekse tragedie met veel informatie over individuele stukken.

Goldhill, Simon, Aeschylus. *The Oresteia. Landmarks of World Literature.* Cambridge: Cambridge Univ. Press 1992. Een vlot leesbare, veelzijdige en meeslepende lezing van de grote trilogie van Aeschylus.

Segal, Charles, *Oedipus Tyrannus. Tragic Heroism and the Limits of Knowledge.* Oxford: Oxford University Press 20012.

Agamemnon

Euben, Peter, 'Justice and the Oresteia', *American Political Science Review* 76 (1982), 22-33.

Goldhill, Simon, *Language, Sexuality, Narrative: the Oresteia.* Cambridge: Cambridge Univ. Press 1992.

Käppel, Lutz, *Die Konstruktion der Handlung der Orestie des Aischylos. Die Makrostruktur des "Plot" als Sinnträger in der Darstellung des Geschlechterfluchs.* München: Beck 1998.

Morrell, Kenneth Scott, 'The Fabric of Persuasion. Clytemnestra, Agamemnon and the Sea of

Garments'. *Classical Journal* 92 (1996-1997), 141-165.

Taplin, Oliver, *Stagecraft of Aeschylus: the Dramatic Use of Exits and Entrances in Greek Tragedy*. Oxford: Clarendon Press 1977.

Koning Oedipus

Aarne, Antti en Stith Thompson, *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography: Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia 1973.

Bain, David, 'A misunderstood scene in Sophokles, Oedipous (O.T. 300-462), in: McAuslan, Ian & Peter Walcot (eds.), *Greek Tragedy*. Oxford: Oxford Univ. Press 1993, 81-94.

Dodds, Eric R., 'On misunderstanding the Oedipus Rex', in: Segal, Erich (ed.), *Oxford Readings in Greek Tragedy*. Oxford: Oxford Univ. Press 1983, 177-188.

Edmunds, Lowell, en Alan Dundes, *Oedipus. A Folklore Casebook*. New York en London: Garland Publishing Inc. 1984.

Frazer, James G., 'The Legend of Oedipus', in: *Edmunds & Dundes* 1984, 28-34.

Freud, Sigmund, *Traumdeutung* (1900). (Studien-Ausgabe Bd. 2, Frankfurt a.M. 1982).

Krauss, Friedrich S., 'The Oedipus Legend in South Slavic Folk Tradition', in: *Edmunds & Dundes* 1984, 10-22.

Lessa, William A., 'Oedipus-Type Tales in Oceania', in: *Edmunds & Dundes* 1984, 56-75.

Propp, Vladimir, 'Oedipus in the Light of Folklore', in: *Edmunds & Dundes* 1984, 76-121.

Segal, Charles, *Oedipus Tyrannus. Tragic Heroism and the Limits of Knowledge*. Oxford: Oxford University Press 20012.

Vernant, Jean-Pierre, 'Ambiguity and Reversal: On the Enigmatic Structure of Oedipus Rex', in: Segal, Erich (ed.), *Oxford Readings in Greek Tragedy*. Oxford: Oxford Univ. Press 1983, 189-209.

FAQ (met dank aan het publiek van Studium Generale)

- *Waar komt de uitdrukking 'Homerisch gelach' vandaan?* Aan het eind van het eerste boek van de Ilias probeert de manke god Hephaestus de gespannen sfeer in de godenvergadering te verlichten door iedereen een glaasje in te schenken. Als hij van god naar god hinkt, barsten de onsterfelijken in (Homerisch) gelach uit bij het zien van zijn onbeholpen bewegingen. Geen politiek correcte omgang met gehandicapten op de Olympus.
- *Hoezo slaapt Odysseus acht jaar lang iedere nacht tegen zijn zin met Calypso, terwijl hij 'alleen maar' naar huis terugverlangt en hoezo moet Penelope al die tijd kuis blijven?* De vraag heeft verschillende aspecten: de dubbele sexuele moraal van de oudheid valt niet te ontkennen. De door ons gesignaleerde ongelijkheid zal dus minder gestoord hebben. De fysieke aspecten van Odysseus' probleem (die tijdens en na college tot grote discussies

leidden) zijn ook meer een probleem voor ons dan in de oudheid. Een nymf en een held – het probleem is niet aan de orde.

- Odysseus als ‘Niemand’: Wanneer Odysseus zich Niemand heeft genoemd bij de Cycloop (Grieks: Outis) en de Cycloop dus ‘Niemand’ de schuld geeft van zijn problemen, antwoorden de andere Cyclopien: ‘Nou, als dan niemand (Gr. mêtis) je iets heeft gedaan, kunnen wij je ook niet helpen’. De Griekse vorm lijkt erg op (maar is niet honderd procent gelijk aan) het woord voor ‘listige intelligentie’ (mêtis) dat zo’n belangrijke rol speelt in de karakterisering van Odysseus.
- Mentor/mentrix: Athena geeft in de Odyssee Telemachus advies in de gedaante van Mentor (of Mentos). Vandaar ons gebruik van de term ‘mentor’, voor iemand die een jonger of minder ervaren iemand onder zijn hoede neemt. Of onder háár hoede. De nieuwvorming ‘mentrix’ is gebaseerd op een vergissing. Mentor is niet net zo’n woord als ‘rector’, ‘bestuurder’, afgeleid van het werkwoord ‘besturen’. Van zo’n vorm kun je ook een vrouwelijk vorm afleiden: rectorix, net als Beatrix een vrouw is ‘die gelukkig maakt’; de mannelijke tegenhanger zou Beator zijn. Maar Mentor is een eigenaam. Een vrouwelijke mentor wil dus geen eigen woord.
- *Waarom herkent Iocaste Oedipus niet aan zijn voeten? Waarom pleegt Oedipus geen zelfmoord?* Deze en andere vragen naar afwezigheid vangedrag en opvattingen van personages in toneelstuk ken. We moeten ermee leven: een personage in een tekst leeft alleen in die tekst. En zolang we in die tekst zitten, lukt het ons meestal goed ons ongelooft te schorten. Dat we ons dit soort vragen – die ‘wetenschappelijk’ gesproken niet ‘mogen’ toch telkens weer stellen wijst op een kernfunctie van literatuur. Die maakt het ons mogelijk ons in te leven in een fictief persoon alsof het een mens van vlees en bloed is, met een onafhankelijke geest en een eigen biografie. Het kan ons daarbij niet meer schelen of die nu in de tekst staat of uit de tekst valt af te leiden of niet. Je bent klaar met lezen, maar nog lang niet uitgedacht. Nu is nadenken nooit verboden. Deze vragen dus ook niet. Maar, studenten, niét als je een literatuurwetenschappelijk artikel probeert te schrijven.
- *Wat is het raadsel van de Sfinx?* In de Koning Oedipus staat niet welk raadsel de Sfinx aan Oedipus voorlegt. Uit andere bronnen kennen we het volgende raadsel: wat gaat in de ochtend op vier voeten, in de middag op twee en in de avond op drie? Antwoord: de mens, die als baby kruipt, als volwassene rechtop loopt, en als oudere een stok gebruikt.
- *De verklaringen van de naam van Oedipus?* Oedipus is vernoemd naar zijn mismaakte voeten: hij is ‘Zwelvoet’ (oid- als in ‘oedeem’, en pou- / pod-, verwant met ortho-peed). Maar het raadsel van de Sfinx en Oedipus’ antwoord kunnen ook leiden tot een andere interpretatie van de naam ‘Oedipus’, namelijk als degene die ‘wist’ (Oid-) van de ‘voeten’ (pou- / pod-).

Namen, woorden en data

8e eeuw v. Chr.	<i>Ilias</i> en (wat later) <i>Odyssee</i>
458 v. Chr.	Aeschylus’ <i>Agamemnon</i>
kort na 430/29 v. Chr. (?)	Sophocles’ <i>Koning Oedipus</i>
<i>anêr, andra</i>	man
<i>Dios boulê</i>	het plan van Zeus
<i>dômatophthorein posin</i>	‘zijn huis vernielen met zijn voeten’, ‘zijn huis vertrappen’
<i>gnôthi seauton</i>	Ken Uzelf (de spreuk van het orakel van Delphi)

<i>hubris</i>	overmoed, gebrek aan respect voor goden en mensen, zich uitend in brutaal en aanstootgevend gedrag
<i>kleos</i>	roem, roep (zoals verbreid in gedichten en gezangen)
<i>mênis</i>	wrok
<i>mêtis</i>	listige intelligentie, slimheid
<i>oikos</i>	huis, huishouden
<i>outis</i>	niemand
<i>pharmakos</i>	zondebok
<i>polis</i>	stad, politieke gemeenschap
<i>polutropos</i>	veellustig, wendbaar
Achilles	grootste Griekse held voor Troje.
Aegisthus	zoon van Thyestes, neef van Agamemnon, minnaar van Clytaemnestra
Aeneas	Trojaanse held. Leidt de expeditie naar Italië van de overlevenden van Troje.
Agamemnon	belangrijkste Griekse koning in de Trojaanse oorlog. Zoon van Atreus. Broer van Menelaüs. Man van Clytaemnestra. Vader van Iphigeneia.
Alcínoüs	Koning der Phaeaken.
Andrómachē	Dochter van Trojaanse koning Priamus. Echtgenote van Hector.
Antígone	Dochter van Oedipus en Iocaste.
Aphrodíte	Godin van de liefde. Dochter van Zeus.
Apollo	God van de geneeskunst en de waarzeggerskunst.
Areópagos	Rechtbank voor moordzaken in Athene.
Artemis	Maagdelijke godin van de jacht.
Athena	Godin van de intelligente oorlogvoering.
Atreus	Zoon van Tantalus. Vader van Agamemnon en Menelaus.
Calypso	Nymf bij wie Odysseus acht jaar verblijft.
Cassandra	Trojaanse prinses. Zieneres die nooit geloofd wordt (omdat zij de sexuele avances van Apollo, in ruil waarvoor ze de zienerskunst kreeg, achteraf afsloeg).
Charýbdis	Dodelijke draaikolk waar Odysseus met zijn makkers langs moet varen.
Choëphoroi	'Offerplengsters': het tweede stuk uit de Oresteïatrilogie.
Circe	Tovenares, die Odysseus' mannen in zwijnen verandert. Minnares van Odysseus.
Clytaemnestra	Echtgenote van Agamemnon. Minnares van Aegisthus. Moeder van Iphigeneia.
Creon	Broer van Iocaste, zwager van Oedipus, oom van Antigone.
Cycloop	Eenogig monster in de Odyssee.
Diomédes	Griekse held voor Troje.
Dionýsus	God van de wijn en het theater.
Electra	Dochter van Agamemnon en Clytaemnestra.
Erínyen	Wraakgodinnen.
Eumeníden	Titel van het derde stuk uit de Oresteia-trilogie. 'Goedgunstige godinnen', eufemistische naam voor de wraakgodinnen.
Eurykleia	Huishoudster van Penelope en Odysseus.
Hector	Grootste Trojaanse held. Zoon van Priamus.
Hélena	Dochter van Zeus. Mooiste vrouw ter wereld. Haar schaking de aanleiding tot de Trojaanse oorlog.
Hephaestus	Manke god van de smeedkunst en de techniek.
Hera	Griekse godin van de familie en de haard. Vrouw van Zeus.
Hermes	God van de bedriegers, bode der goden, geleider van de schimmen

	der gestorvenen.
Iphigeneía	Dochter van Agamemnon en Clytaemnestra. Wordt bij Aulis geofferd om Artemis tevreden te stellen.
Ithaca	Het eiland ten Westen van de Peloponnesus waar Odysseus vandaan komt.
Iocaste	Moeder (en echtgenote) van Oedipus.
Labdacus	Stamvader van het Thebaanse koningshuis (de 'Labdaciden').
Laërtes	Vader van Odysseus.
Laius	Zoon van Labdacus. Vader van Oedipus.
Menelaus	Broer van Agamemnon. Wettige echtgenoot van Helena.
Mentes/Mentor	Betrouwbare bewoner van Ithaca. In zijn gedaante geeft Athena aan Telemachus goede raad.
Mérope	Koningin van Korinthe. Pleegmoeder van Oedipus.
Nausicaä	Prinses van de Phaeaken.
Nestor	Oudste Griekse held voor Troje.
Orestes	Zoon van Agamemnon en Clytaemnestra. Wreekt zijn vader door zijn moeder te doden.
Pándarus	Trojaanse boogschutter.
Paris	Trojaanse prins. Broer van Hector, zoon van Priamus. Schaakt Helena.
Pátroclus	Beste vriend van Achilles. NB in de vertaling van de Roy van Zuydewijn is de uitspraak 'Patróclus': beide zijn mogelijk.
Peleus	Vader van Achilles.
Pelops	Zoon van Tantalus. Vader van Atreus en Thyestes.
Penélope	Trouwe echtgenote van Odysseus.
Phaeaken	Het volk op de rand van de echte en de sprookjes-wereld waar Odysseus terecht komt. Laatste halte voor Ithaca. Bij hen vertelt hij zijn verhalen.
Phoenix	Oude opvoeder van Achilles.
Pólybus	Koning van Korinthe. Pleegvader van Oedipus.
Poseidon	God van de zee. Vader van de Cycloop. Aartsvijand van Odysseus.
Priamus	Oude koning van Troje. Vader van Hector.
Scylla	Meerkoppig monster dat vanaf hoge rots zeelui opvreet.
Sfinx	Half vrouw, half monster. Geeft raadsels op en doodt wie ze niet kan oplossen. Plaag voor Thebe.
Tantalus	Stamvader van de 'Tantaliden'. Gestraft voor hoogmoed jegens goden door 'Tantaluskwelling'.
Telémachus	Zoon van Odysseus en Penélope.
Thetis	Moeder van Achilles.
Thyestes	Broer van Atreus. Pleegt overspel met de vrouw van zijn broer. Die zet hem zijn eigen kinderen als maaltijd voor. Vader van de later geboren Aegisthus.
Tiresias	Blinde ziener in Thebe.
Zeus	Griekse oppergod.

Colofon

Home Academy geeft hoorcolleges uit voor thuis en onderweg. Direct te downloaden of onbeperkt te beluisteren in de Home Academy Club. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door boeiende sprekers. Zo kan je kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank. Download de Home Academy app voor het beluisteren van onze hoorcolleges op een mobiel of tablet.

Kijk verder op www.home-academy.nl

Uitgave Home Academy Publishers
Middelblok 81
2831 BK Gouderak
Tel: 0182 – 370001
E-mail: info@home-academy.nl

Opname	Sandro Ligtenberg (Leiden, december 2006)
Stem Inleiding	W.J.C.M van Nispen tot Sevenaer
Muziek Intro	Cok Verweij
Mastering	Frits de Bruijn
Vormgeving	Floor Plikaar

© Hoorcollege Copyright 2007 Home Academy Publishers B.V.
ISBN 978 90 8530 979 6
NUR 610, 77, 78

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.